

II. Забезпечення прав людини як необхідна умова народовладдя

Святослав Добрянський

кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
Львівської лабораторії прав людини і громадянина
Науково-дослідного інституту державного будівництва
та місцевого самоврядування НАПрН України,
доцент кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна)
svatolex@gmail.com

УДК 340.12+342.7

ПРАВА ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: МОЖЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ЮРИДИЧНОГО ГАРАНТУВАННЯ

АНОТАЦІЯ. Реалізація положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС) вимагає від України освоєння юридичних стандартів прав та свобод людини цього міжнародного формування. Система юридичного забезпечення прав людини у праві ЄС пройшла тривалий шлях становлення та розвитку: від первісного заперечення необхідності визнання таких прав – до прийняття окремого міжнародного акта – Хартії основних прав Європейського Союзу (Хартія ЄС), яка наділена юридичною силою установчих договорів ЄС.

Проте, незважаючи на значну історію свого становлення та розвитку, достатніх підстав констатувати, що нині система захисту прав людини в ЄС остаточно сформована і не потребує суттєвого удосконалення, немає. Європейський законодавець не обмежився наданням нормам Хартії ЄС сили установчих договорів, а також включив до Лісабонського договору обов'язок ЄС приєднатися до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ), чим, власне, створив складну ситуацію юридичного дуалізму чинного та перспективного врегулювання статусу стандартів прав та свобод людини в ЄС. З одного боку, нині норми Хартії ЄС та встановлені на її основі Судом ЄС стандарти прав та свобод мають вищу юридичну силу в правовій системі цього міжнародного формування, а з другого – за умов виконання обов'язку приєднання ЄС до ЄКПЛ, вищим ступенем обов'язковості у питаннях визначення європейських стандартів прав людини у правовій системі ЄС володітиме ЄКПЛ, застосована у відповідній практиці Європейського суду з прав людини.

Для України відповідь на запитання – які ж тенденції у юридичному забезпеченні прав людини переважають у ЄС? – впливатиме на вирішення проблеми пошуку оптимальних юридичних інструментів наближення законодавства України до права ЄС.

Метою статті є дослідження загальних закономірностей, особливостей, а також проблем юридичного гарантування прав та свобод у ЄС задля більш ефективного наближення правової системи України до правової системи ЄС. Досліджуються особливості становлення та розвитку інституту прав людини в ЄС. Аналізуються норми Хартії ЄС як головного юридичного інструменту гарантування прав людини у цьому формуванні, а також перспективи вдосконалення юридичного гарантування прав та свобод у ЄС з огляду на підготовку Договору про приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Ключові слова: права людини; Європейський Союз; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; Хартія основних прав Європейського Союзу.

Кризова ситуація, в якій опинилася Україна впродовж останніх шести років, вимагає рішучих кроків в остаточному визначенні та, врешті-решт, реальному утвердженні зовнішньополітичного вектора розвитку. На європейському континенті для нашої держави, вочевидь, найбільш перспективними та ефективними напрямками інтеграції у спільноту держав європейської цивілізації є такі міжнародні формування, як Рада Європи (далі – РЄ) та Європейський Союз (далі – ЄС).

Намір посісти належне місце у світовому співтоваристві Україна урочисто проголосила ще з початку свого державного будівництва, а першим кроком у цьому керунку став вступ України до РЄ і відповідне освоєння нею праволюдних стандартів цієї організації. У той час, коли РЄ є перспективною формою політичної інтеграції держав Європи, ще більші можливості співпраці не лише у політичній сфері, а й у сфері економічній, соціальній, культурній відкриваються для України у такому міжнародному інтеграційному об'єднанні, як ЄС, угоду про асоційоване членство з яким було підписано у березні 2014 р. після доленосних подій на Майдані впродовж грудня 2013 р. – березня 2014 р.

Зміна вищого керівництва Української Держави в результаті виборів Президента України у травні 2019 р., а також переобрання складу Верховної Ради України у липні цього ж року дає підстави сподіватися, що курс на інтеграцію України до ЄС отримає новий виток розвитку. Ба більше, останні події на міжнародній арені достатньо переконливо демонструють безперспективність, можна сказати, небезпечність зміни євроінтеграційного напрямку розвитку нашої держави.

Реалізація положень Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони¹, вимагає від України, серед іншого, освоєння правової системи ЄС, зокрема юридич-

¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011> (дата звернення: 15.09.2019).

них норм щодо гарантування основоположних прав і свобод. Система юридичного забезпечення прав людини в ЄС пройшла тривалий шлях розвитку, з певними застереженнями можна стверджувати, що комплекс юридичних інструментів гарантування прав людини у цьому міжнародному формуванні еволюціонував відповідно до основних етапів поглиблення інтеграційних зв'язків європейських держав. Проте, незважаючи на значну історію свого становлення та розвитку, буде перебільшенням казати, що нині система захисту прав людини в ЄС остаточно сформована і не потребує суттєвого вдосконалення.

Метою дослідження є вивчення загальних закономірностей, особливостей, а також проблем у юридичному гарантуванні основоположних прав та свобод у ЄС задля більш ефективного наближення правової системи України до правової системи ЄС.

Роль Суду ЄС у юридичному гарантуванні прав людини в ЄС

Хоча на початку 50-х років було прийнято вважати, що повага та захист основоположних прав людини – це виключний обов'язок РЄ (оскільки інститути так званих Європейських Співтовариств (попередника ЄС, далі – ЄСС), які функціонували у певних галузях економіки, не можуть впливати на реалізацію принципу захисту прав людини), реалії політико-правових процесів між державами – членами ЄС показали, що це не так. Фактично з перших років функціонування центральної судової інституції ЄСС – Суду ЄС – було запропоновано прийняти рішення щодо відповідності актів інститутів ЄС конституційним положенням держав-членів у сфері регулювання прав людини².

Принцип поваги та захисту прав людини впродовж тривалого часу явно не виокремлювався у таких фундаментальних, установчих засадах правової системи ЄС, як *принципи свободи, демократії та верховенства права*. Первісно установчі документи ЄС не гарантували дотримання прав та основних свобод людини у правовій системі ЄС³. Так, до другої половини 60-х років Суд ЄС відмовлявся здійснювати тлумачення актів інститутів ЄСС на відповідність конституційним положенням держав-членів з метою забезпечення прав і свобод. У 1959 р. до Суду ЄС було подано чотири скарги, в яких порушувалося питання про невідповідність рішень Верховного органу (орган управління, створений відповідно до Договору про утворення Європейського об'єднання вугілля та сталі від 18 квітня 1951 р. (далі – Договір про ЄОВС)) конституційним вимогам щодо прав громадян держав-членів. Розглянувши в об'єднано-

² С Табушка, 'Развитие защиты прав человека в рамках правовой системы Европейского Союза' (2013) 3 Право України 100-7.

³ С Добрянський, *Актуальні проблеми загальної теорії прав людини* (Астрон 2006) 89.

му провадженні ці чотири справи 15 липня 1960 р., Суд ЄС визнав свою компетенцію приймати рішення про законність актів Верховного органу відповідно до Договору про ЄОВС, однак зазначив, що він не зобов'язаний встановлювати відповідність таких актів національному законодавству держав-членів, за винятком їх конституційного законодавства. Він також відзначив, що 'право Співтовариства, як зазначено в Договорі про ЄОВС, не містить жодних загальних принципів, які гарантували б основоположні права'⁴.

Однак подальше розгортання процесів європейської інтеграції неминуче ставило проблему забезпечення основних прав людини на порядок денний ЄС, що спонукало Суд ЄС змінити свою позицію і нарешті розпочати процес конституціоналізації інституту основоположних прав та свобод. Важливим кроком у цьому керунку стала справа *Loos*, в якій Суд ЄС вказав, що незалежно від держав-членів право Співтовариства не тільки встановлює обов'язки окремих осіб, а й одночасно закріплює основоположні права як частину європейської правової традиції. Крім того, Суд ЄС постановив, що 'установчі договори повинні тлумачитись як такі, що мають пряму дію і надають індивідуальні права, які національні суди повинні захищати'⁵.

Особливо важливого "правозахисного" значення у сфері механізмів взаємодії національних судів держав – членів ЄС та Суду ЄС набув принцип верховенства права Співтовариств над внутрішнім правом держав-членів. Цей принцип (вперше сформульований судом у справі *Costa*) полягає у дії та обов'язковості норм права Співтовариств (зокрема й рішень Суду ЄС як одного з джерел права Співтовариств) на всій території ЄС та стосовно всіх суб'єктів європейського права. Таким чином, Суд ЄС співпрацює з національними судами держав-членів, роз'яснюючи їм європейське право з погляду інтересів не окремих держав-членів, а загалом Співтовариств і їхніх цілей⁶.

Подальшим кроком у напрямку забезпечення основоположних прав людини стала справа *Stauder* (1969 р.), у якій Суд ЄС постановив, що *права людини входять до системи загальних принципів права Спільноти, які ним захищаються. А пізніше у справі Nold (1974 р.) вказав, що право Спільноти, яке він має тлумачити, ґрунтується на спільних конституційних традиціях держав-членів і при формуванні цінностей Спільноти він братиме до уваги конвенції та угоди, укладені з державами-членами, а також Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.*

⁴ Цит. за: Табушка (н 2) 101.

⁵ Case C-26/62 Van Gend en Loos vs. Belasting Administration of February 5, 1963 <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61962CJ0026>> (accessed: 17.09.2019).

⁶ Case C-6/64 Costa vs. E. N. E. L. of July 15, 1964 <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61964CJ0006>> (accessed: 17.09.2019).

Святослав Добрянський

(далі – ЄКПЛ)⁷. Варто погодитися з висловленою у науковій літературі думкою, що рішення у цій справі є новим етапом у розвитку прецедентного права Люксембурзького суду, оскільки воно передбачає можливість того, що ‘при тлумаченні і застосуванні права Співтовариства Суд ЄС буде дотримуватися норм міжнародних договорів, які підписали держави-члени’⁸.

Таким чином, аналізуючи прецедентну практику Суду ЄС, можна виокремити два періоди його функціонування, які кардинально відрізнялися своїми підходами: якщо на першому етапі Суд ЄС всіляко уникав визнання проблеми необхідності захисту основних прав людини (прямо посилаючись на те, що установчі договори ЄС не містять положень щодо гарантування прав людини), тоді як з другої половини 60-х років захист прав людини було визнано невід’ємним принципом права ЄС. Ба більше, завдяки діяльності Суду ЄС вдалося частково подолати прогалини в установчих договорах ЄС щодо гарантування прав і свобод людини. Утім, навіть позитивно оцінюючи поступ у функціонуванні Суду ЄС у напрямі забезпечення основоположних прав та свобод людини у правопорядку ЄС, інші інституції ЄС не забарилися вказати на обмеженість підходів Люксембурзького суду у формулюванні “правозахисних” принципів. Комісія ЄС у своєму меморандумі від 4 квітня 1979 р. зазначила:

Якими б ефективними та гідними схвалення не були методи [захисту прав людини. – С. Д.] вироблені Судом Справедливості Європейських Спільнот, вони, однак, не можуть компенсувати принаймні один суттєвий недолік правового порядку Спільнот, пов’язаний із відсутністю письмового “каталога” основоположних прав: неможливість знати наперед, які з таких свобод не можуть бути порушеними за жодних обставин. Європейський громадянин володіє легітимним інтересом знати свої права стосовно Спільнот. Він повинен мати можливість від самого початку оцінити перспективи розвитку будь-якого правового спору і, таким чином, мати у розпорядженні відповідні, чітко визначені критерії⁹.

Уконституювання інституту прав людини в установчих договорах ЄС

Лише через 30 років після заснування Європейського Співтовариства (далі – ЄСП) у Єдиному Європейському Акті вперше було вміщено посилення на принцип захисту прав людини. В абзаці 3 преамбули зазначається, що держави – члени ЄС ‘сповнені рішучості сприяти спільними зусиллями розвитку демократії, яка спирається на права, визнані консти-

www.pravolia.com.ua

⁷ N Nanette and R Allan, *The European Union and Human Rights* (Kluwer Law International 1995) 144.

⁸ Табушка (н 2) 103.

⁹ Memorandum of the Commission of the European Communities adopted on 4 April 1979 <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51979DC0210&from=EN>> (accessed: 17.09.2019).

туціями і законами держав-членів, ЄКПЛ та Європейською Соціальною Хартією¹⁰.

Подальший процес конституціоналізації основоположних прав людини продовжив Амстердамський договір від 2 жовтня 1997 р. Положеннями цього документа було внесено суттєві корективи в систему угод про утворення ЄС: так принцип поваги до прав людини та фундаментальних свобод, раніше закріплений тільки у преамбулі Договору про ЄС (далі – ДЄС), перетворився на фундамент інтеграційних процесів у ЄС¹¹. Інакше кажучи, Амстердамський договір надав право Суду ЄС застосовувати до всіх актів інститутів ЄС *мінімальні стандарти, які пов'язані з захистом прав людини у той спосіб, як вони впливають із спільних конституційних традицій держав-членів та міжнародних угод із прав людини*. Окрім змін загального характеру щодо дотримання та захисту прав людини як інституту ЄС, положення Амстердамського договору передбачали введення деяких нових аспектів, форм застосування принципу недискримінації. Він став якісно новим кроком у напрямку забезпечення принципу недискримінації: доповнена ст. 3 (раніше – ст. 2) Договору про ЄСП встановлює, що забезпечення рівності між жінкою та чоловіком загалом, а не лише у трудових відносинах, становить одне із завдань Спільноти.

Оцінюючи значення положень Амстердамського договору в аспекті посилення юридичної гарантованості інституту прав людини в ЄС, зарубіжні вчені прирівнюють його нововведення до статусу справжньої “реформи” в сфері забезпечення прав людини у правовій системі ЄС, явно закріпивши положення про основні права, які тепер стали частиною первинного права ЄС¹².

Загалом поділяючи таку думку, не можна оминати увагою проблеми, яких цей документ не вирішив. Так, зокрема, зростання інтеграційних процесів між державами – членами ЄС супроводжувалося посиленням юридичного забезпечення передусім соціально-економічних прав людини, тоді як у практиці Суду ЄС постала загроза виникнення ситуації порушення однакового режиму гарантування *особистісних і соціально-економічних прав людини*¹³.

Проблема співвідношення цих режимів виникала тоді, коли Суд ЄС повинен був здійснювати контроль за дотриманням основних прав людини у випадках порушення державами економічної свободи, котра, власне, й належить до одного з прав людини або ж опосередковано зачіпає

¹⁰ Цит. за: Табушка (н 2) 100-7.

¹¹ Амстердамський договір було підписано 2 жовтня 1997 р. і він набув чинності 1 травня 1999р.

¹² Цит. за: Табушка (н 2) 100-7.

¹³ Добрянський (н 3) 98.

Святослав Добрянський

його. Це могло статись, наприклад, у разі видворення громадянина ЄС із держави-члена (скажімо, у випадку порушення ним умов економічної діяльності), внаслідок чого руйнувалася єдність сімейного життя (ст. 8 ЄКПЛ); або ж у разі застосування щодо нього обмежень у вільному наданні інформаційних послуг, які безпосередньо торкаються права на вільне поширення інформації, незважаючи на кордони (ст. 10 ЄКПЛ)¹⁴. Інакше кажучи, проблема полягала у тому, що в поле дії правопорядку ЄС, зокрема діяльності Суду ЄС, потрапляли права людини, захист яких гарантувався нормами ЄКПЛ, внаслідок чого виникала колізія у міжнародно-судовому захисті прав людини: одні й ті самі права водночас забезпечувалися двома різними міжнародними правопорядками, членами яких були ті самі держави – члени ЄС.

Таким чином, у правопорядку ЄС виникали все нові й нові питання юридичного гарантування основоположних прав людини, вирішити які шляхом подальшого розгортання правозахисної практики Суду ЄС чи просто внесенням доповнень і коректив до системи установчих договорів ЄС не було ефективним.

На різних етапах функціонування ЄСП порушувалося питання щодо його можливого приєднання до системи захисту прав людини під егідою ЄКПЛ. Однак після рішення Суду ЄС [*Opinion 2/94 on Accession by the Community to the ECHR*], в якому була висловлена позиція цього суду про те, що Договір про ЄСП не надає повноважень Європейському Співтовариству приєднатися до ЄКПЛ, визріла необхідність пошуку інших шляхів якісно нового гарантування прав та свобод людини в ЄС.

За часів головування Німеччини в ЄС 1999 р. було запропоновано на сучасному етапі становлення ЄС розробити Хартію основних прав Європейського Союзу (далі – Хартія ЄС)¹⁵ задля того, щоб явно гарантувати для громадян Союзу першочергову значущість прав та свобод.

Такий документ було, врешті-решт, розроблено, і він був “урочисто проголошений” Європейським Парламентом, Радою Міністрів та Європейською Комісією у Ніцці 7 грудня 2000 р. Спочатку, на жаль, Хартія ЄС не була інкорпорована до системи установчих угод ЄС, ба навіть була опублікована у серії “С” офіційного журналу, а не у серії “Л”, яка зарезервована для права.

Таким чином, після свого проголошення Хартія ЄС не була наділена юридичною силою. Вперше про неї Суд ЄС згадав лише у 2006 р. у справі щодо законності Директиви про об’єднання сім’ї.

www.pravoua.com.ua

¹⁴ Nanette and Allan (п 7) 183.

¹⁵ Хартія основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524> (дата звернення: 16.09.2019).

“Революційним” кроком у керунку радикального подолання нових проблем юридичного гарантування прав людини мав стати Договір про введення Конституції для Європи, який містив перелік прав і свобод, проголошених у Хартії ЄС¹⁶. Однак, не отримавши підтримки на рівні національних референдумів держав – членів ЄС, його було замінено Лісабонським договором, який набрав чинності у грудні 2009 р.

Місце Хартії ЄС у системі джерел права ЄС

З набранням чинності Лісабонського договору 1 грудня 2009 р. Хартія ЄС набула юридичної сили одного з установчих договорів ЄС. Варто зауважити, що тільки за перший рік Суд ЄС посилався на її норми понад 30 разів, а в листопаді 2010 р. вперше застосував положення Хартії ЄС як правову підставу анулювання приписів низки регламентів ЄС через їхню суперечність Хартії ЄС¹⁷. Беручи до уваги систему джерел права ЄС, зокрема вже усталений у науковій літературі поділ таких джерел за ступенем їхньої фундаментальності на первинні та вторинні¹⁸, можна стверджувати, що для Суду ЄС – органу, який послідовно забезпечує втілення принципу пріоритету права ЄС щодо національних правопорядків держав-членів цього формування, після набрання чинності Лісабонським договором у сфері першочергового значення набула саме Хартія ЄС, а не ЄКПЛ, незважаючи на те, що остання визнана ЄС одним із загальних принципів його правової системи, які (принципи) теж є джерелами права ЄС.

Однак європейський законодавець не обмежився наданням нормам Хартії ЄС сили установчих договорів, а включив до Лісабонського договору обов’язок ЄС приєднатися до системи захисту прав людини на основі ЄКПЛ, чим, власне, створив складну ситуацію юридичного дуалізму чинного та перспективного врегулювання статусу стандартів прав і свобод людини в ЄС. З одного боку, нині норми Хартії ЄС та встановлені на її основі Судом ЄС стандарти прав і свобод мають вищу юридичну силу у правовій системі цього міжнародного формування, а з другого – за умов виконання обов’язку приєднання ЄС до ЄКПЛ, вищим ступенем обов’язковості у питаннях визначення європейських стандартів прав людини у правовій системі ЄС володітиме ЄКПЛ, застосована у відповідній практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

¹⁶ *Хартія Європейського Союзу об основних правах. Коментарий* (Кашкин С ред, Юриспруденція 2001) 160.

¹⁷ Joined cases C-92/09 and C-93/09 Volker and Markus Schecke Gbr (C-92/09) Harmut Eifert (C-93/09) v. Land Hassen <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62009CA0092>> (accessed: 17.09.2019).

¹⁸ В Опришко, *Право Європейського Союзу* (КНЕУ 2002) 460.

Святослав Добрянський

У такій ситуації варто з'ясувати, яким все-таки шляхом рухається юридична практика інституцій ЄС, насамперед Суду ЄС. Адже залежно від відповіді на запитання – які тенденції в юридичному забезпеченні прав людини переважають у ЄС? – залежатиме відповідь на запитання щодо пошуку ефективних шляхів оптимізації наближення законодавства України до права ЄС. Якщо сьогодні у практиці Суду ЄС вирішальне значення надається нормам Хартії ЄС, і при цьому Суд ЄС здійснює автономне тлумачення навіть тих норм Хартії ЄС, які передбачають права людини, однойменні з правами, закріпленими в ЄКПЛ, – виникає потреба докорінної адаптації праволюдного законодавства України до стандартів прав людини ЄС. Якщо ж, незважаючи на надання нормам Хартії ЄС формально обов'язкового характеру, ЄКПЛ та практика її застосування ЄСПЛ зберігають високий юридичний статус у практиці Суду ЄС, то для України пріоритетне значення зберігають обов'язки, які випливають із факту ратифікації ЄКПЛ та визнання для себе обов'язковими рішень ЄСПЛ. Розглянемо більш детально тенденції забезпечення прав людини, які сьогодні прослідковуються у праві ЄС, насамперед практиці Суду ЄС.

Тенденції застосування Хартії ЄС та ЄКПЛ у практиці Суду ЄС

Відомий американський дослідник міжнародного права прав людини, співробітник Гарвардського університету Г. Де Бурка підрахував використання Хартії ЄС Судом ЄС з моменту її урочистого проголошення у 2000 р. до 2009 р., коли цьому акту було надано юридичної сили установчих договорів. Згідно з дослідженнями впродовж зазначеного періоду Суд ЄС звертався до положень Хартії ЄС 59 разів. Причому переважна більшість таких посилань використовувались як додаткова аргументація. Крім того, Суд ЄС застосовував положення Хартії ЄС вкрай несистемно – згадуючи про її положення в одних справах, і “забуваючи” – в аналогічних¹⁹.

Водночас за аналогічними підрахунками впродовж 1998–2005 рр. Суд ЄС використав положення ЄКПЛ при прийнятті 81 рішення, що свідчить про більш часте використання ним положень саме цього міжнародного акта з прав людини до моменту надання Хартії ЄС обов'язкового статусу²⁰.

Як з'ясував інший відомий британський дослідник у сфері захисту прав людини Л. Схек, упродовж 1998–2005 рр. Суд ЄС у 7,5 разів частіше посилався на положення ЄКПЛ, ніж на всі інші правозахисні інструменти, включаючи Хартію ЄС, разом узяті. Також він зазначає, що оперуван-

www.pravoua.com.ua

¹⁹ G De Burca, ‘After the EU Charter of Fundamental Rights: The Court of Justice as a Human Rights Adjudicator?’ (2013) 20 Maastricht Journal of European and Comparative Law 3-5.

²⁰ Там само 4.

ня положеннями ЄКПЛ переважало і в діяльності Генеральних Адвокатів в аналогічний період, і різко знизилося після набрання чинності Лісабонським договором²¹.

Тож можна дійти висновку, що тривалий час ЄКПЛ і практика ЄСПЛ використовувалися Судом ЄС як важливе джерело стандартів у сфері захисту прав і свобод людини, навіть незважаючи на те, що ЄС не був і не є стороною ЄКПЛ, а отже, не брав на себе зобов'язань щодо дотримання її положень.

Прийняття Лісабонського договору надало Хартії ЄС обов'язкового значення, наділивши рівним статусом із установчими договорами ЄС.

За підрахунками Г. Де Бурки, з моменту прийняття Лісабонського договору і до кінця 2012 р. Суд ЄС посилався на положення Хартії ЄС 122 рази, причому в 27 рішеннях було наведено досить детальний аналіз доцільності застосування положень Хартії ЄС, а в решті 95 рішень містилася лише згадка про цей документ. У 10 із 27 рішень, де Суд ЄС застосовував положення Хартії ЄС, було також посилення і на положення ЄКПЛ та практику ЄСПЛ, котра відповідала тлумаченню і застосуванню положень Хартії ЄС у конкретних випадках. У 95 рішеннях, де Суд ЄС обмежився формальною згадкою положень Хартії ЄС, про положення ЄКПЛ йдеться схожим загальним чином лише 10 разів²².

Інакше кажучи, за період 2009–2012 рр. у 122 справах, де застосовувалися положення Хартії ЄС, Суд ЄС послався на ЄКПЛ лише 18 разів. Із них – у 10 випадках Суд ЄС здійснював аналіз відповідної практики ЄСПЛ та аналізував доцільність застосування положень ЄКПЛ і їхнє змістовне узгодження з відповідними положеннями Хартії ЄС. Натомість у решті 8 справах Суд ЄС обмежився лише формальним цитуванням положень ЄКПЛ, не зіставляючи її зміст із положеннями Хартії ЄС.

Наведені дані, на нашу думку, свідчать, що з моменту набуття Хартією ЄС обов'язкового характеру частота посилення Суду ЄС на положення ЄКПЛ і практику ЄСПЛ знизилася, натомість зросла кількість посилення на Хартію ЄС. Ба більше, як показують наведені цифри, сьогодні Суд ЄС досить часто тлумачить і застосовує положення Хартії ЄС ізольовано, відмовляючись тлумачити її через призму ЄКПЛ, незважаючи на те, що значна кількість прав, закріплених у Хартії ЄС (їхній зміст та обсяг), були фактично “перенесені” з тексту ЄКПЛ до тексту Хартії ЄС.

Порівняно з ЄКПЛ Хартія ЄС закріплює значно більший перелік прав і свобод, наприклад, право на цілісність особистості (ст. 3), свободу твор-

²¹ L Scheeck, ‘Constitutional activism and fundamental rights in Europe: common interests through transnational socialization’ in Rowell J and Mangenot M (eds), *Political Sociology of the European Union. Reassessing Constructivism* (Manchester University Press 2010) 109-27.

²² De Burca (n 19) 3-5.

чості та науки (ст. 13), право на притулок (ст. 18), а також набір унікальних прав, якими наділені, власне, громадяни ЄС (статті 39–46).

Загалом схвально оцінюючи значення цього документа в правопорядку ЄС, поставимо запитання: чи можна вважати процес конституціоналізації прав людини в ЄС таким, що досягнув своєї завершальної стадії, а отже, проблеми, які виникали на різних етапах європейської інтеграції, були нарешті вирішені? Відповідаючи на це запитання, варто, на нашу думку, звернути увагу на певні практичні проблеми при застосуванні Хартії ЄС для захисту основоположних прав людини.

По-перше, норми Хартії ЄС мають обов'язковий характер лише для інституцій ЄС у процесі здійснення наданих їм повноважень (зокрема, при прийнятті відповідних правових актів), а також для держав – членів ЄС при імplementації ними положень права ЄС. Тоді як приватні особи як суб'єкти правопорядку ЄС володіють обмеженими процесуальними можливостями щодо оскарження актів інституцій ЄС на предмет порушення останніми прав і свобод, закріплених у Хартії ЄС. Відповідно до ст. 263 Договору про функціонування ЄС (далі – ДФЄС) приватні особи мають право оскаржити акт інституції ЄС, який не адресований їм персонально (а переважна більшість означених актів має саме такий характер) тільки у тому випадку, коли такий акт породжує для них безпосередні правові наслідки та торкається їх персонально²³. Зазначені принципи (*персональний і безпосередній характер акта*) були детально розроблені у судовій практиці Суду ЄС, і, як зазначається у науковій літературі, складність дотримання цих критеріїв на практиці для приватних суб'єктів породжує неможливість безпосереднього оскарження актів інституцій ЄС на основі положень Хартії ЄС²⁴.

Відтак можна зробити висновок, що для повноцінного використання можливостей, які випливають із Хартії ЄС, необхідною є принципова лібералізація процесуально-правового статусу приватних суб'єктів, яка прямо уможливить оскарження ними актів інституцій ЄС на предмет порушення основних прав і свобод.

По-друге, незважаючи на те, що Хартія ЄС є договором еволюційним як щодо номенклатури гарантованих нею прав людини, так і щодо їх техніко-юридичного формулювання та структурування у різних частинах цього документа, очевидно є не виправдана надмірна абстрактність певних її положень. З одного боку, Хартія ЄС співвідноситься з еволюцією конституційного права в Європі загалом, а з другого – з тим, як еволюціонувало саме європейське право. Зокрема, вона закріплює визна-

²³ 'Договор о функционировании Европейского Союза' в *Европейский Союз: основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями* (Изда-во ИНФРА – М 2008) 65.

²⁴ К'Энтин, 'Присоединение Евросоюза к ЕКПЧ' (2012) 3 Европейское право 111-23.

чені на основі прецедентів основоположні права, визнані Судом ЄС як неписані загальні принципи права цього міжнародного утворення. Слід звернути увагу на те, що низка положень зазначеного акта має відносно визначений, ба більше, суто декларативний характер, що невиправдано розширює сферу розсуду установ інституцій ЄС при визначенні ними напрямів практичної реалізації положень Хартії ЄС.

Наприклад, справедливу критику викликають формулювання статей 37 і 38 Хартії ЄС. Так, скажімо, ст. 37 містить положення про те, що 'політика Європейського Союзу повинна включати підвищений рівень захисту навколишнього середовища і забезпечувати покращення його якості відповідно з принципом сталого розвитку'²⁵. З одного боку, важливим є те, що наведена стаття передбачає не просто збереження навколишнього середовища, а високий рівень його захисту і підвищення якості відповідно до зростаючих науково-технологічних і фінансових можливостей держав ЄС; з другого – зазначене положення не витримує жодної критики з огляду на принцип правової визначеності, зокрема, в аспекті конкретних можливостей поведінки людини, які впливали б із цієї статті. Відсутність чітко сформульованих екологічних прав людини (таких як право на безпечне навколишнє середовище, право на достовірну екологічну інформацію, право на участь у прийнятті екологічних рішень) у тексті Хартії ЄС є, очевидно, її недоліком. Схожим чином заслуговує критики формулювання ст. 38, яке також не витримує перевірки принципом правової визначеності.

По-третє, норми Хартії ЄС (зокрема ч. 3 ст. 52) містять положення, за яким права та свободи, закріплені у цьому документі, в процесі його застосування повинні мати значення та обсяг відповідно до однойменних прав і свобод, закріплених у ЄКПЛ. Зазначена норма покликана бути гарантією того, що принципи захисту прав людини, закріплені в ЄКПЛ та розроблені практикою ЄСПЛ, будуть належно й повно відображені у правозахисній практиці Суду ЄС.

Натомість практика Суду ЄС нерідко демонструє автономність застосування та тлумачення ним прав і свобод людини на відміну від ЄСПЛ. Конфліктною площиною між ЄС та ЄСПЛ у сфері прав людини називають щонайменше: а) систему надання біженцям притулку в ЄС на основі так званого Дублінського регламенту ЄС (станом на сьогодні понад 1 000 заяв щодо порушення норм ЄКПЛ при вирішенні питання про депортацію біженців із держав – членів ЄС чекають свого вирішення в ЄСПЛ); б) практику застосування в ЄС Європейського ордеру на арешт, який, як стверджується, значно різниться з усталеною практикою

²⁵ Хартія основних прав Європейського Союзу (н 15).

ЄСПЛ щодо застосування статей 3 і 6 ЄКПЛ; в) антимонопольну практику ЄС із її надзвичайно високими штрафами і невиправдано великими повноваженнями Європейської Комісії з розслідування порушень і накладення штрафів²⁶.

У цій же площині виникає запитання: наскільки сумісними є пункти 1 та 3 ст. 52 Хартії ЄС? Так, п. 1 містить положення:

<...> будь-яке обмеження прав та свобод, визнаних цією Хартією, повинно бути передбачене законом і не посягати на серцевинний зміст цих прав та свобод. Обмеження можуть застосовуватися лише за умови дотримання принципу пропорційності і тільки у тому випадку, якщо вони необхідні і відповідають загальним цілям, передбаченим ЄС, або необхідні для захисту прав та свобод інших людей²⁷.

Порівняння зазначеного положення з п. 3 ст. 52, за яким права та свободи людини закріплені в Хартії ЄС, повинні мати зміст та обсяг відповідно до однойменних прав і свобод, закріплених в ЄКПЛ, дає змогу констатувати, що в ЄКПЛ не передбачено такої підстави обмеження прав і свобод людини, як *загальні цілі ЄС*; тож очевидним є відмінне розуміння *принципу пропорційності* у практиці ЄСПЛ та правовій системі ЄС.

Перспективи приєднання ЄС до ЄКПЛ

Оскільки положення установчих договорів у чинній редакції ДЄС (ст. 6) передбачають обов'язок ЄС приєднатися до системи захисту прав людини на основі ЄКПЛ, видається, що зазначені вище проблеми непослідовності юридичного гарантування прав людини у правовій системі ЄС могли би бути більш ефективно вирішені після визнання обов'язковою для нього юрисдикції ЄСПЛ. Адже результатом такого кроку буде передача спірних питань на розгляд такого незалежного авторитетного міжнародного арбітра, як ЄСПЛ.

Взагалі ідею приєднання ЄС до ЄКПЛ активно обговорювали як політики, так і юристи вже з кінця 1970-х років. Однак, як уже зазначалося, у своєму рішенні [*Opinion 2/94 on Accession by the Community to the ECHR*] Суд ЄС вказав, що Європейське Співтовариство не володіє необхідними повноваженнями для приєднання до ЄКПЛ, і такий крок вимагає внесення змін до установчих договорів.

Після оприлюднення такої правової позиції Суду ЄС впродовж тривалого часу (понад 14 років) процес приєднання ЄС до ЄКПЛ не відбувся, допоки не стало очевидним, що накопичення практики Люксем-

²⁶ А. Исполниов, 'Практика ЕСПЧ в отношении Европейского Союза: некоторые уроки для ЕврАзЭС' (2012) 3 Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения 112-4.

²⁷ Хартія основних прав Європейського Союзу (н 15).

бурзького суду у царині захисту прав людини на основі застосування положень Хартії ЄС (зокрема тих, які закріплюють однойменні права людини з правами, гарантованими ЄКПЛ) призводить до поступових розбіжностей у відповідній правозахисній практиці між Судом ЄС та ЄСПЛ. Відтак у липні 2010 р. розпочалися переговори щодо приєднання ЄС до ЄКПЛ, результатом яких стало вироблення відповідного проекту договору.

Тож розглянемо більш детально юридичні норми, які опосередковуватимуть процес приєднання ЄС до ЄКПЛ, і, що має особливе значення у контексті нашого дослідження, визначатимуть межі судового нагляду ЄСПЛ за актами органів ЄС після підписання відповідного договору (далі – Договір про приєднання).

Стаття 1 (b) Протоколу № 8 до Договору про приєднання містить вимогу про те, що

така угода передбачає створення механізму, необхідного для того, щоби забезпечити те, що скарги держав – нечленів ЄС та індивідуальні звернення про порушення прав людини правильно адресувалися відповідно проти держави – члена ЄС або самого ЄС²⁸.

Водночас ст. 3 цього Протоколу визначає, що ніщо в Договорі про приєднання не впливатиме на застосування ст. 344 ДФЄС, а ст. 6 (2) ДЄС встановлює, що ‘приєднання до ЄКПЛ не впливатиме на повноваження Союзу, визначені в угодах’²⁹. Зазначена стаття містить вимогу про те, що держави-члени зобов’язуються не використовувати інших способів вирішення спорів щодо тлумачення та застосування Договорів, аніж ті, котрі визначені у цьому договорі. Як роз’яснив Суд ЄС у справі *МОХ*, ‘це положення стосується також усіх спорів щодо вторинного законодавства ЄС’³⁰. Інакше кажучи, ст. 344 ДФЄС встановлює монополію Суду ЄС щодо вирішення будь-яких спорів, які виникають між державами-членами і торкаються права ЄС.

Які практичні наслідки застережень, визначених у юридичних нормах, які опосередковують процес приєднання ЄС до ЄКПЛ?

По-перше, важливим є те, що приписи ст. 344 ДФЄС фактично є юридичною підставою унеможливлення звернення до ЄСПЛ однієї держа-

²⁸ Draft legal instruments on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Accession/Working_documents/CDDH-UE_2011_16_final_en/pdf> (accessed: 17.09.2019).

²⁹ Г Белова, ‘Институциональные и процессуальные проблемы, связанные с присоединением Европейского Союза к Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод’ (2013) 3 *Право Украины* 109-13.

³⁰ G Gaja, ‘Accession to the ECHR’ in Biondi A and Eeckhout P and Ripley S, *EU Law After the Lisbon Treaty* (Oxford University Press 2012) 191.

Святослав Добрянський

ви – члена ЄС проти іншої держави-члена щодо порушення нею прав людини, котре є результатом застосування права ЄС. Відтак юридичні можливості звернення до ЄСПЛ за захистом прав людини у справах, які стосуються застосування державами-членами права ЄС, фактично зводяться нанівець³¹.

По-друге, схожа проблема порушується у разі гіпотетичного звернення зі скаргою на порушення прав людини, гарантованих ЄКПЛ, держави – члена ЄС проти самого ЄС або ж ЄС проти своєї держави-члена. Оскільки предметом такої скарги так чи інакше буде проблема тлумачення та застосування права ЄС, такі категорії справ також “випадатимуть” за межі юрисдикції ЄСПЛ.

Які ж суб’єкти володітимуть *реальними процесуальними можливостями* ініціювання захисту прав людини у справах, які виникають із правовідносин, ініційованих актами застосування права ЄС?

Звернення недержавних суб’єктів. Що стосується індивідуальних звернень щодо порушення прав людини, то їх можна вважати ефективними засобами захисту прав людини від актів інституцій ЄС та держав-членів цього формування за умови врахування таких факторів. Як відомо, проблема захисту прав людини у правопорядку ЄС раніше вже була предметом розгляду ЄСПЛ у низці справ, серед яких окремої уваги заслуговують справи *Bosphorus v. Ireland*³² та *Mss v. Belgium and Greece*³³.

У першій із них ЄСПЛ сформулював принцип так званого “еквівалентного захисту прав людини”. Зокрема, розглядаючи скаргу проти держави – члена ЄС, котра виконувала свої обов’язки відповідно до одного з регламентів ЄС, ЄСПЛ зазначив:

Дії держави, вжиті на виконання своїх юридичних обов’язків, є обґрунтованими, допоки відповідна організація вважається такою, що захищає основоположні права людини як щодо вжитих матеріальних гарантій, так і механізмів, котрі забезпечують їх дотримання у спосіб, який можна вважати принаймні еквівалентним до того, який забезпечує Конвенція³⁴.

У декількох наступних рішеннях ЄСПЛ підтримав та дещо уточнив своє розуміння принципу “еквівалентного захисту прав людини”, зокрема щодо дотримання обов’язків, які випливають зі ст. 6 ЄКПЛ (рішення у справі *Kokkelvisserij v. the Netherlands*).

У справі *Mss v. Belgium and Greece* ЄСПЛ розглядав звернення особи афганської національності проти Бельгії на основі Регламенту Дублін II.

www.pravoua.com.ua

³¹ Gaja (n 30) 182.

³² ECHR Reports 2005 – VI 107, 152 (para 137).

³³ Case of Mss v. Belgium and Greece, Appl. № 30696/09, Judgement of 21 January.

³⁴ ECHR Reports 2005 – VI 107, 152 (para 137).

Бельгійська влада вжила заходів із вислання заявника до Греції, куди, за його словами, він не повинен був бути висланий через випадки нелюдського та принизливого ставлення до тих, хто звертається за отриманням притулку. ЄСПЛ виступив проти Бельгії, оскільки 'регламент ЄС у цьому разі надає державі певну самостійність у діях, яку вона не використала'. Відтак ЄСПЛ зазначив, що 'підхід, вироблений у справі *Bosphorus v. Ireland*, не може застосовуватися'³⁵.

Отож, якщо на стадії оцінки прийнятності індивідуальної скарги щодо порушення прав людини державою – членом ЄС у контексті виконання нею обов'язків, які випливають із законодавства ЄС, ЄСПЛ дійде висновку, що слід застосувати принцип "еквівалентного правового захисту", порушена у скарзі проблема захисту прав людини вкотре залишається у царині Суду ЄС. Чи сприятиме такий підхід повноцінному захисту прав людини? Видається, що знайти відповідь на це запитання буде легко.

Що стосується індивідуальних звернень проти самого ЄС (незважаючи на те, що така можливість захисту прав людини відкривається після підписання Договору про приєднання) видається, що кількість таких звернень з огляду на специфічний правопорядок ЄС, зокрема щодо прийняття рішень і розподілу владних повноважень між державами – членами ЄС та його органами, не буде великою.

Наведений вище аналіз положень проекту Договору про приєднання ЄС до ЄКПЛ, на нашу думку, дає змогу констатувати максимальне врахування інтересів ЄС у площині збереження унікального (*sui generis*) правового порядку ЄС, розподілу компетенції між його інституціями та державами-членами, а також втручання будь-яких "небажаних" суб'єктів у правову систему ЄС. Ба більше, проект Договору про приєднання, образно висловлюючись, настільки філігранно оминає слабкі питання захисту прав людини інституціями та державами – членами ЄС, що складається враження про документ у формі протоколу про наміри, а не договір, спрямований на породження конкретних правових наслідків.

Здавалося, що у такому формулюванні Договір про приєднання мав би у найближчому майбутньому набрати юридичної сили і надати ЄС повної легітимності в обговоренні з іншими державами питань дотримання прав людини. Утім, всупереч будь-яким очікуванням 18 грудня 2014 р. Суд ЄС прийняв Висновок 2/13 щодо невідповідності Договору про приєднання ЄС до ЄКПЛ установчим договорам ЄС, у результаті чого приєднання ЄС до ЄКПЛ відкладається на невизначений термін³⁶.

³⁵ Case of *Mss v. Belgium and Greece* (n 33).

³⁶ К Энтин, 'Присоединение Европейского Союза к Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод: анализ Заключения Суда ЕС 2/13' (2015) 3 Сравнительное Конституционное обозрение 83-91.

Докладний аналіз цього Висновку очевидно потребує окремого наукового дослідження. Однак варто звернути увагу, що головні аргументи, які Суд ЄС поклав в основу свого негативного рішення, як не парадоксально, є саме ті проблеми, які розробники документа намагалися вичерпно передбачити та врегулювати: 1) забезпечення принципу верховенства права ЄС; 2) принцип добросовісного співробітництва та автономії права ЄС; 3) принцип монополії Суду ЄС на вирішення конфліктів; 4) проблема залучення ЄС або держави-члена як співвідповідачів³⁷.

Висновки. Реалізація положень Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, вимагає від України, поряд з іншим, освоєння правової системи ЄС, зокрема юридичних норм щодо гарантування основоположних прав і свобод. Система юридичного забезпечення прав людини у праві ЄС пройшла тривалий шлях становлення та розвитку: від первісного заперечення необхідності визнання таких прав до прийняття окремого міжнародного акта – Хартії ЄС, наділеної юридичною силою установчих договорів ЄС. Проте, незважаючи на значну історію свого становлення та розвитку, підстав дійти висновку, що нині система захисту прав людини в ЄС є остаточно сформованою і не потребує суттєвого удосконалення, вочевидь немає.

Європейський законодавець не обмежився наданням нормам Хартії ЄС сили установчих договорів, він включив до Лісабонського договору обов'язок ЄС приєднатися до ЄКПЛ, чим, власне, створив складну ситуацію юридичного дуалізму чинного та перспективного врегулювання статусу стандартів прав і свобод людини в ЄС. З одного боку, нині норми Хартії ЄС та встановлені на її основі Судом ЄС стандарти прав і свобод людини мають вищу юридичну силу в правовій системі цього міжнародного формування, а з другого – за умов виконання обов'язку приєднання ЄС до ЄКПЛ, вищим ступенем обов'язковості у питаннях визначення європейських стандартів прав людини у правовій системі ЄС володітиме ЄКПЛ, застосована у відповідній практиці ЄСПЛ. Для України відповідь на запитання – які тенденції в юридичному забезпеченні прав людини переважають у ЄС? – впливатиме на вирішення питання щодо оптимальних шляхів наближення законодавства України до права ЄС. Якщо сьогодні у практиці Суду ЄС вирішальне значення надається нормам Хартії ЄС, і при цьому Суд ЄС здійснює автономне тлумачення навіть тих норм Хартії ЄС, які передбачають права людини, однойменні з правами, закріпленими у ЄКПЛ, – виникає потреба докорінної адап-

³⁷ Энтин (н 36) 91.

тації праволюдного законодавства України до стандартів прав людини ЄС. Якщо ж, незважаючи на надання нормам Хартії ЄС формально обов'язкового характеру, ЄКПЛ і практика її застосування ЄСПЛ зберігають високий юридичний статус у практиці Суду ЄС – для України пріоритетне значення зберігають обов'язки, які випливають із ратифікації ЄКПЛ та визнання для себе обов'язковими рішень ЄСПЛ.

Приєднання ЄС до ЄКПЛ, як це передбачено положеннями Лісабонського договору, могло би покласти край процесу формування подвійної системи стандартів прав людини у праволюдній практиці Суду ЄС та ЄСПЛ, навіть привести у підсумку до гармонізації праволюдних стандартів РЄ та ЄС, але негативне рішення Суду ЄС 2/13 від 18 грудня 2014 р. зупинило такий процес на невизначений строк. Продовжити процес приєднання ЄС до ЄКПЛ можна буде, як нам видається, після суттєвого доопрацювання Договору про приєднання і внесення змін до установчих договорів ЄС.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Nanette N and Allan R, *The European Union and Human Rights* (Kluwer Law International 1995) (in English).
2. Dobrianskiy S, *Aktualni problemy zahalnoi teorii prav liudyny [Actual Problems of the General Theory of Human Rights]* (Astron 2006) (in Ukrainian).
3. Opryshko V, *Pravo Jevropejskogo Sojuzu [European Union Law]* (KNEU 2002) (in Ukrainian).

Edited books

4. Gaja G, 'Accession to the ECHR' in Biondi A and Eeckhout P and Ripley S, *EU Law After the Lisbon Treaty* (Oxford University Press 2012) (in English).
5. Scheeck L, 'Constitutional activism and fundamental rights in Europe: common interests through transnational socialization' in Rowell J and Mangenot M (eds), *Political Sociology of the European Union. Reassessing Constructivism* (Manchester University Press 2010) (in English).
6. 'Dogovor o funkcionirovanii Evropejskogo Sojuza' ['Treaty on the Functioning of the European Union'] v *Evropejskij Sojuz: Osnovopolagajushhie akty v redakcii Lissabonskogo dogovora s komentarijami [European Union: Fundamental Acts as Amended by the Lisbon Treaty with Comments]* (Izda-vo INFRA – M 2008) (in Russian).
7. *Hartja Jevropejskogo Sojuzu ob osnovnuh pravah. Komentarij [Charter of Fundamental Rights of the European Union. Comment]* (Kashkin S red, Jurisprudencija 2001) (in Russian).

Journal articles

8. De Burca G, 'After the EU Charter of Fundamental Rights: The Court of Justice as a Human Rights Adjudicator?' (2013) 20 Maastricht Journal of European and Comparative Law 3-5 (in English).
9. Belova G, 'Institucionalnuye i procesualnuye problem, svjazannuye s prisojedineniem Jevropejskogo Sojuza k Jevropejskoi Konvenciju o zashite prav cheloveka i osnovnuh svobod' ['Institutional and Procedural Challenges Related to the Accession of the European Union to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms'] (2013) 3 Pravo Ukrainu 109-13 (in Russian).
10. Entin K, 'Prisojedinenie Jevropejskogo Sojuza k JEKPCCH' ['Accession of the European Union to the ECHR'] (2012) 3 Jevropejskoje Pravo 111-23 (in Russian).
11. Entin K, 'Prisojedinenie Jevropejskogo Sojuza k Jevropejskoi Konvenciju o zashite prav cheloveka I osnovnuh svobod: analiz zaključenija Suda Jes 2/13' ['Accession of the European Union to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: Analysis of the Opinion of the EU Court 2/13'] (2015) 3 Sravnitelnoje Konstitucionnoe Obozrenije 83-91 (in Russian).
12. Ispolinov A, 'Praktika JEKPCCH v otnoshenij Jevropejskogo Sojuza: nekotoruje uroki dlja JEvrAzejes' ['Practice of the ECHR with Regard to the European Union: Some Lessons for the EEC'] (2012) 3 Jurnal zarybegnogo zakonodatelstva I sravnitel'nogo pravovedenija 112-4 (in Russian).
13. Tabushka S, 'Razvitije zashitu prav cheloveka v ramkah pravovoy sistemu Jevropejskogo Sojuza' ['Development of Human Rights Protection within the Framework of the European Union's Legal System'] (2013) 3 Pravo Ukrainu 100-7 (in Russian).

Sviatoslav Dobrianskiy

HUMAN RIGHTS IN THE EUROPEAN UNION:
OPPORTUNITIES TO IMPROVE LEGAL GUARANTEES

ABSTRACT. To implement the provisions of the Association Agreement with the European Union (EU), Ukraine should master the legal standards of human rights and freedoms of this international institution. In EU law, the system of legal guarantees of human rights has gone a long way of establishment and development: from the initial denial of the need to recognize such rights to the adoption of a separate international act – the Charter of Fundamental Rights of the European Union (EU Charter) which is endowed with the legal force of the EU founding treaties.

However, despite the considerable history of its establishment and development, there are no sufficient grounds to argue that today the system of human rights protection in the EU is finally formed and does not need significant improvement. The European legislator did not settle on endowing the EU Charter norms with the force of the founding treaties but also incorporated into the Lisbon Treaty the obligation of the EU to accede to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR), and thus actually created a difficult situation of legal dualism as regards current and prospective regulation of the status of the human rights and freedoms standards in the EU. On the one part, the EU Charter norms and the human rights and freedoms standards established by the EU Court on their basis take precedence in the legal system of this international institution, but on the other part, subject to fulfillment of the obligation of

the EU accession to the ECHR, a higher degree of supremacy in respect of determining the European human rights standards in the EU legal system will go to the ECHR as applicable in the relevant case law of the European Court of Human Rights.

For Ukraine, the answer to the question – which trends in the legal guarantees of human rights are prevailing in the EU? – will have an impact on resolving the issue of searching for optimal legal instruments to approximate Ukraine’s legislation to EU law.

The purpose of the article is to study the consistent patterns, features, and challenges of legal guarantees of rights and freedoms in the EU with a view to a more efficient approximation of Ukraine’s legal system to the EU legal system. The author investigates the establishment and development peculiarities of the institution of human rights in the EU. The article analyzes the norms of the EU Charter as the principal legal instrument to ensure human rights in this institution, and also the prospects for improving the legal guarantees of rights and freedoms in the EU, given the drafting of the Agreement on the Accession of the European Union to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

KEYWORDS: human rights; European Union; Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms; Charter of Fundamental Rights of the European Union.